

den sürgün edilip Hayber'e yerleştikten sonra da Mekke'li müşriklerle Benî Kurayza yahudilerini müslümanlar aleyhinde kıskırtmaya devam etti. İhanetleri yüzünden Benî Kurayza yahudileri cezalandırılırken o da öldürüldü. Hayber fethinde kocası öldürülen Safiyye esir alındı ve esirlerin taksiminde sahâbeden Dihye b. Halife'ye verildi. Benî Kurayza ve Benî Nadir'in hanımefendisi olduğu için Resûlullah'tan başkasına verilmesinin uygun olmayacağı söylenince Dihye memnun edilerek Resûl-i Ekrem'in hissesine ayrıldı. Hz. Peygamber, Safiyye'ye müslüman olması halinde kendisiyle evleneceğini, müslüman olmadığı takdirde serbest bırakıp ailesine göndereceğini söyledi. Safiyye'nin İslâmiyet'i kabul etmesi üzerine onu âzat etti, hürriyetine kavuşmasının da mehri olduğunu söyledi. Medine'ye dönerken bir konak yerinde onunla evlendi. Ertesi sabah sahâbilerin yanında bulunan erzakla düğün yemeği verildi (Buhârî, "Şalât", 12; "Megâzî", 38; "Nikâh", 68; "Cihâd", 74). Daha sonra Resûl-i Ekrem, Hayber gelirlerinden diğer hanımlarına verdiği pay kadar ona da pay ayırdı. Evlendikleri gün Hz. Peygamber, Safiyye'nin yüzünde farketdiği morluğun sebebini sordu; Safiyye de rüyasında Medine tarafından gelen ayın kucağına düştüğünü görünce rüyasını yeni evlendikleri kocasına (veya babası) anlattığını, onun da, "Sen Hicaz Hükümdarı Muhammed'e varmak istiyorsun?" diyerek kendisine bir tokat attığını söyledi.

Safiyye akıllı, faziletli, ibadete düşkün, yumuşak huylu, cesur ve cömert bir hanımdı. Sağlığında evini sadaka olarak vermiştir. Safiyye, isyancılar Halife Osman'ın evini kuşattığında ona yiyecek götürdü. Buna engel olunması üzerine evinden Hz. Osman'ın evine bir tahta uzatarak ona su ve yemek göndermeye devam etti (İbn Sa'd, VIII, 128). Resûl-i Ekrem'in hanımlarının kıskançlık yüzünden aralarındaki rekabetten etkilenmiş ve Hz. Âişe'nin bulunduğu grupta yer almıştır (Buhârî, "Hibe", 8). Nitekim Tahrîm sûresinin ilk âyetlerinin inmesine sebep olan, Resûlullah'ın bal şerbeti içmesiyle ilgili olayda Âişe'nin söylemesini istediği sözleri Resûl-i Ekrem'e söylemiştir (Buhârî, "Hiyel", 12). Safiyye'nin yahudi bir aileden gelmesi Peygamber'in hanımları arasında konu olmuş (İbn Mâce, "Nikâh", 50), Âişe ile Hafsa'nın bunu ima ederek kendilerinin Resûlullah ile aynı soydan geldiklerini söylemelerine üzülmüş, Hz. Peygamber de, "Benden nasıl daha hayırlı olabilirsiniz ki eşim Muhammed, babam Hârûn, amcam Mûsâ'dır deseydin ya!" sözleriyle onu teselli etmiştir (Tirmî-

zî, "Menâkıb", 63). Hac yolculuğunda Safiyye'nin devesi hastalanınca Resûl-i Ekrem hanımı Zeyneb bint Cahş'a yanında bulunan fazla develerden birini ona vermesini söylemiş, onun, "Yahudiye mi vereceğim?" demesi üzerine Hz. Peygamber üç aya yakın bir süre Zeyneb'in yanına gitmemiştir (Müsned, VI, 337-338). Resûl-i Ekrem'in son hastalığı sırasında Safiyye, "Keşke senin yerinde ben olsaydım" diye üzüntüsünü dile getirdiğinde diğer hanımların birbirine işaret ettiğini gören Resûlullah'ın onları uyardığı ve Safiyye'nin sözünde samimi olduğunu belirttiği rivayet edilmiştir. Hz. Ömer devrinde Safiyye'nin câriyesi, hanımının yahudiler gibi cumartesi gününe önem verdiğini ve yahudilerle irtibatını sürdürdüğünü ileri sürerek halife'ye şikâyet etmişse de daha sonra bunun asılsız olduğunu söylemiş, Safiyye de onu âzat etmiştir. Safiyye, 50 yılının Ramazan ayında (Ekim 670) veya 52'de (Eylül 672) Medine'de vefat etti, cenaze namazını Muâviye b. Ebû Süfyân (veya Saîd b. Âs) kıldırdı ve Bakî' Mezarlığı'na defnedildi. Malının üçte birini gayri müslim yeğenine vasiyet eden Safiyye hayırlı kadından ve dâ tavafinin düşeceği (Buhârî, "Hayz", 27; "Hac", 34, 129), sûzanna sebep olmaktan kaçınmak gerektiği (Buhârî, "İtikâf", 8, 11, 12) gibi hadislerin vürûduna vesile olmuş ve kendisinden on hadis rivayet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Miftâhu künûzi's-sünne, s. 267; Müsned, VI, 336-338; İbn Hişâm, es-Sire², III, 344-345, 350-351, 354, 361; IV, 296, 298; İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 120-129; Belâzûrî, Ensâb, I, 442-444; İbn Abdülber, el-İstî'âb, IV, 346-349; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-gâbe, VII, 169-171; Zehebî, A'lâmü'n-nübela², II, 231-238; İbn Hacer, el-İşâbe, IV, 346-348; a.mlf., Tehzîbü't-Tehzîb, XII, 429; a.mlf., Fetûhü'l-bârî, Beyrut 1414, IV, 814; V. Vacca - [Ruth Rode], "Safiyya", EI² (İng.), VIII, 817; Muhammed Hamîdullah, "Hayber", DIA, XVII, 22.

AYNUR URALER

SAFİYYE bint ABDÜLMUTTALİB (صفية بنت عبد المطلب)

Ümmü'z-Zübeyr Safiyye bint Abdilmuttalib
b. Hâşim el-Kureşîyye el-Hâşimîyye
(ö. 20/641)

Hız. Peygamber'in halası.

Milâdî 567 yılı civarında Mekke'de doğdu. Annesi Hz. Âmine'nin amcasının kızı Hâle bint Vüheyb'dir. Resûl-i Ekrem'in altı halasından biri olan Safiyye, Câhiliye devrinde Ebû Süfyân'ın kardeşi Hâris b. Harb ile, onun ölümü üzerine Hz. Hatice'nin kar-

deşi Avâm b. Huveylid ile evlendi. İlk evliliğinden Safî adında bir oğlu (İbn Sa'd, VIII, 41) veya Safyâ adında bir kızı (Belâzûrî, I, 90), ikinci evliliğinden Zübeyr ile Sâib ve Abdülkâ'be adlı oğulları oldu. Kocasını Avâm ölünce çocuklarının terbiyesiyle bizzat ilgilendi. Onların cesur birer insan olarak yetişmesi için sıkı bir disiplin uyguladığı gerekçesiyle zaman zaman yakınlarınınca tenkit edildi. Ancak aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr b. Avâm ile muhtelif gazvelere katılan Sâib b. Avâm'ın çok iyi yetişmesini sağladı.

Safiyye ilk müslümanlardan biri kabul edilen oğlu Zübeyr ile birlikte müslüman oldu. "Yakın akrabalarını uyar" meâlindeki âyet nâzil olunca (eş-Şuarâ 26/214) Hz. Peygamber onları toplayarak İslâm'a davet etti; bu arada halasına da, "Ey Resûlullah'ın halası Safiyye! Seni de Allah'ın azabından koruyamam" diyerek onu müslüman olmaya çağırdı (Buhârî, "Menâkıb", 13; Müslim, "İmân", 350). Toplantıda Ebû Leheb'in Resûlullah'a hakaret etmesi üzerine Safiyye'nin ona karşı çıkıp yeğenini savunması (Belâzûrî, I, 119) onun ilk müslümanlardan olduğunu göstermektedir. Resûlullah'ın halalarından yalnız Safiyye'nin İslâmiyet'i benimsediği nakledilmekle birlikte (Hâkim, IV, 55) diğer halaları Âtike ile Ervâ'nın da müslüman olduğu belirtilmektedir. İslâm'ın yayılması konusunda Hz. Peygamber'e destek olan Safiyye, Medine'ye oğlu Zübeyr ile birlikte hicret etti.

Safiyye çeşitli savaflara katıldı, gazâyaya çıkan ilk müslüman hanım diye anıldı, savaşlarda yaralıların tedavisinde ve geri hizmetlerde önemli görevler üstlendi. Uhud Gazvesi sırasında eline bir mızrak alarak savaşın yapıldığı yere giden Safiyye bazı müslümanların geri çekilmekte olduğunu görünce, "Resûlullah'ı bırakıp nereye gidiyorsunuz?" diye elindeki mızrakla onlara vurmaya başladı. Onun şehidlerin bulunduğu yere geldiğini gören Resûl-i Ekrem, kardeşi Hamza'nın düşman tarafından parçalanmış vücudunu görmemesi için oğlu Zübeyr'e annesini durdurmasını söyledi. Ancak Safiyye'nin kardeşine yapılanlardan haberi olduğunu, Allah rızası için buna sabredebildiğini bildirmesi üzerine Resûlullah Hamza'nın yanına yaklaşması için ona izin verdi. Uhud (veya Hendek) Gazvesi devam ederken Medine'de sığındıkları eve girmeye çalışan bir yahudiyi öldürmesi, böylece bir kâfiri öldüren ilk müslüman kadın olması da önemlidir (İbn Sa'd, VIII, 41; Hâkim, IV, 56).

Hız. Peygamber'in, halasına latife yaptığı da nakledilmiştir. Buna göre Safiyye,

Resûl-i Ekrem'den cennete girmesi için kendisine dua etmesini istemiş, Hz. Peygamber'in cennete yaşlıların giremeyeceğini söylemesi üzerine üzülüşünü görünce, "Biz o kadınları yeni bir yaratışla yaratmış ve onları bâkire yapmışızdır" meâlindeki âyetleri (el-Vâkıa 56/35-36) okuyarak onu sevindirmiştir (İbn Beşkuvâl, II, 854). Kendisinden pek az hadis rivayet edilmiş olan Safiyye, başta Resûl-i Ekrem olmak üzere yeğenlerinin ve diğer yakınlarının yanında başını örtmemek suretiyle (Taberânî, XXIV, 319) müslüman hanımların kimlerin yanında örtünmeyeceğini fiilen göstermiştir. Hz. Peygamber'in halası olarak büyük itibar gören Safiyye, torunu Abdullah b. Zübeyr'e biat edilmesi söz konusu olduğunda Abdullah, "Onun ninesi Safiyye'dir" diye övülmüştür (Buhârî, "Tefsîr", 9/9).

Safiyye Medine'de vefat etti, cenaze namazı Hz. Ömer tarafından kıldırıldıktan sonra Bakî Mezarlığı'na defnedildi. Şiirlerinin mükemmel, mersiyelerinin duygulu olduğu kaydedilen Safiyye'nin Hz. Peygamber'e methiyeleri yanında kardeşi Hamza'nın şehâdeti ve Resûlullah'ın vefatı dolayısıyla söylediği mersiyele de vardır. Leylâ Muhammed el-Hayâlî onun kaynaklardan derlediği şiirlerini "Dîvânü Safiyye" adlı bir makalede yayımlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 165, 231; II, 350, 399, 449; VI, 136, 187; Dârimî, "Rikâk", 23; Buhârî, "Tefsîr", 26/2; Tirmizî, "Tefsîr", 26/1; Nesâî, "Vasiyyet", 6, "Hayl", 17; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 327-330; III, 15; VIII, 41-42, 483; Belâzürî, *Ensâb*, I, 90, 119; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), XXIV, 319-322; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 55-57; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, IV, 345; İbn Beşkuvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'î'l-mübhemme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid - M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, II, 854; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 172-174; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, I, 45; II, 269-271; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 348-349; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dimaşk 1404/1984, s. 537-538; Ahmed Halil Cum'a, *Nisâ' min 'aşri'n-nübüve*, Beyrut 1412/1992, II, 249-258; Leylâ M. el-Hayâlî, "Dîvânü Safiyye, cem' ve tahkik", *el-Mevrid*, XXVII/1, Bağdad 1419/1999, s. 80-94.

AYNUR ÜRALER

SAFİYYULLAH

(صفي الله)

İslâm geleneğinde seçkin dost anlamında Hz. Âdem için kullanılan bir tabir (bk. ÂDEM).

SAFİYYÜDDİN-i ERDEBİLÎ

(صفي الدين أردبيلي)

Ebü'l-Feth Safiyyüddin İshâk
b. Emînidîn Cebrâil
b. Sâlih b. Kutbiddîn Ebî Bekr Erdebîlî
(ö. 735/1334)

Safiyye tarikatının kurucusu ve Safevî Devleti'ni kuran ailenin atası.

650 (1252) yılında Erdebil'de doğdu. Soyunun Arap, Türk, Fars ya da Kürt olduğu yolunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Hayatına dair en geniş bilgi, vefatından yirmi dört yıl sonra oğlu Sadreddîn-i Erdebîlî'nin İbn Bezzâz'a hazırlattığı *Şafvetü's-şafâ'* (*Mevâhibü's-seniyye fi menâkıbi's-Safeviyye*) adlı eserde bulunmaktadır. Safevî Hükümdarı Şah I. Tahmasb'in emriyle yeniden düzenlendiği belirtilen bu eserin Mirza Abbâsî tarafından incelenen bir nüshasında Safiyyüddin'in soyunun yedinci imam Mûsâ el-Kâzım vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaştığını gösteren şecere kaydedilmiş, bizzat Şeyh Safiyyüddin'in kendi neslinde seyyidlik bulunduğunu, fakat Alevî mi (Hz. Hüseyin soyundan) yoksa şerif mi (Hz. Hasan soyundan) olduklarını araştıramadığını söylediği ifade edilmiştir (*TTK Belleten*, XL/158 [1976], s. 290-291). Mir-

za Abbâsî, müellif nüshası olduğunu belirttiği bu yazmadaki (nerede bulunduğu belirtilmemiştir) Safiyyüddin'in soyu ile ilgili kısmın sonradan eklendiğini ileri sürmüştür. Şeyh Safiyyüddin'in seyyidlikle ilgili ifadesi *Şafvetü's-şafâ'*'nin hemen bütün nüshalarında yer almakla birlikte soy şeceresi hepsinde kayıtlı değildir. Eserin en eski yazmalarından biri olan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki 18 Cemâziyelevvel 896 (29 Mart 1491) tarihli nüshasında (Aya-sofya, nr. 3099) şecere sonradan kapağa kaydedilmiştir. Aynı kütüphanede 5 Zilhicce 914 (27 Mart 1509) tarihli nüsha ile (Aya-sofya, nr. 2123, vr. 15^a) 15 Şâban 947 (15 Aralık 1540) tarihli nüshada (Hekimoğlu, nr. 775, vr. 13^a) ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki 1 Zilkade 1037 (3 Temmuz 1628) tarihli nüshada (Muallim Cevdet, nr. 1, vr. 24^a) şecere bazı farklılıklarla birlikte eserin ilgili bölümünde yer almıştır. Eserin bazı nüshalarında şecerenin olmaması, onların da birbirini tutmaması sebebiyle Safiyyüddin'in seyyidliği, dolayısıyla Arap ırkına mensubiyeti şüpheyle karşılanmışsa da şeyhin kendi nesebinde seyyidlik olduğuna dair ifadesinin bütün nüshalarda yer alması bu şüpheyi ortadan kaldırmaktadır. Hândmîr, Mîr Yahyâ Kazvî-nî, Gaffârî ve İskender Bey Münşî gibi tarihçiler *Şafvetü's-şafâ'*'ya dayanarak Sa-

Safiyyüddin-i Erdebilî'nin türbesi ile tacekapsından bir detay

